

עומקא דפרשה

- כשרות הטבילה בבאר
- שער הציון
- סגולת הבאר לתורה
- בדין בארה של מרים
- מלחמתה של תורה

- זריעה במדבר וגידולי הבאר
- טבילה בבאר מרים בזה"ז
- טעם המים בבאר
- הנאה ממועשה ניסים
- הנאה ממי הבאר

פר' חוקת - בעניני בארה של מרים

בס"ד ערש"ק ט' תמוז תשע"ב

טבילה בבאר מרים בזה"ז

הרב שמואל קרביץ

בשבת לה. איתא אמר רב מעין המיטלטל טהור וזהו בארה של מרים ופרש"י שטובלין בו. וכתב המאירי דאין נפק"מ בזה"ז שאין לך מעין המיטלטל בעולם אלא בארה של מרים.

ויל"ע דלעיל בסמוך איתא הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים וזו היא בארה של מרים. לפ"ז נמצא שיש נפק"מ בזה"ז בדברי רב דאפשר לטבול בבאר מרים באופן שאחד עלה לראש הכרמל וראה זב שטבל שם דעלתה לו טבילה דהוי מים חיים.

ובפשוטו י"ל דאינו מצוי כ"כ ולכן כתב המאירי שאין נפק"מ בזה"ז אולם יש ליישב באופן אחר דעכשיו אין בארה של מרים מוציאה מים ורק במוצ"ש מסבב במעיינות ומוציא מים כדאיתא במדרשים והובא ברמ"א ססי' רצ"ט [במעשה האריז"ל שהשקה את מהרח"ו מבארה של מרים י"ל דרק אז הוציאה מים או שיש זמן מסויים דמוציאה מים ואנן לא ידעינן לה מיהו לפ"ז זב הטובל שם אפשר דהוי ספק אן דמוקמינן אחזקת טומאה].

עוד י"ל גם אם עכשיו בזה"ז הבאר מוציאה מים כל עת לא מהני משום דמי הבאר בטילין בים ושוב לא הוו מים חיים וכדאיתא בשבת סה: ועוד מקומות לענין הנהרות דאם רבו הנוטפין [גשמים] על הזוחלין [מי הנהר] לא מהני בהו טבילה דמתבטל מי הנהר בגשמים. ועי' מקואות פ"ה מ"א דלגבי מים חיים בעינן מים חיים בלי תערובת מי גשמים כלל אע"פ שלגבי הדין של זוחלין מהני אם הרוב מי מעין [וי"א דאפי' מיעוט מעין מהני לדין של זוחלין].

אלא דיל"ע מהרמב"ן והריטב"א והמאירי במכות ד. והאשכול [הל' מקואות סי' נ"ח] דהביאו בשם ר"מ הדרשן שמים מתוקין אינן מתערבין בים הגדול משום שמימיו מלוחים וכבידים והוי כאיסור שנפל בהיתר והוא ניכר שם שאינו מתבטל ורק במים שנפלו בנהר המים מתערבים בו מיד ואינם ניכרים כלל משום שמי הנהר אינם מלוחים. ולפ"ז בבארה של מרים שנמצאת בתוך הים הגדול שמימיו מלוחים אינה מתערבת עמהם והוי מים חיים ומהני לטבילת זב. ומיהו זה אין לומר דכיון שאפשר לראות את הבאר מההר הוי ניכר וגם הוי קבוע ואינו בטל דמ"מ המים עצמם אינם ניכרים והם כבר פרשו מן הקבוע ורק הסלע עצמו הוי ניכר.

אמנם כל זה לפי הגמ' בשבת שבראש הכרמל אפשר לראות את בארה של מרים בים דלפ"ז משמע שבארה של מרים נמצא בים הגדול מכיון שהר הכרמל הוא בשפת ים הגדול אבל בירושלמי בכלאים ובכתובות ובמדרש ויק"ר ובמדב"ר וקה"ר ותנחומא [כמצויין ביפה עינים בשבת שם] איתא שהעולה בהר הישימון יכול לראות בארה של מרים בימה של טבריא [ושם השקה האריז"ל את מהרח"ו מבארה של מרים]. לפ"ז נמצא בארה של מרים בים הכנרת שמימיה מתוקים וא"כ מי הבאר מתערבים מיד בכנרת ולא הוו מים חיים. ועי' בויק"ר (כב ד) ברד"ל אות ט"ז שכתב דיתכן שיש ט"ס בשבת שם ובמקום יעלה לראש הכרמל צ"ל יעלה להר הישימון ע"ש. ולפ"ז לכו"ע הבאר בים כנרת.

אלא דעדיין אפשר לומר דשאני בארה של מרים שמוציאה מים בכל עת ובהו י"ל דסביבותיה הוי רק מים חיים ואינם מתערבים בכנרת. ויצאו דברינו בטהרה.

זריעה במדבר וגידולי הבאר

הרב מרדכי הכהן רובינשטיין

בתוס' בחולין פח: בסד"ה אלא, כתבו דאף שעפר מדבר אינו מצמיח, מ"מ כשבאו ישראל במדבר, שמא היה מצמיח. והנה הרש"ש בחולין שם הק' דהרי התלוננו ואמרו לא מקום זרע (חקת כ), ולדברי התוס' צ"ב מה מקום לת' לונתם הא כשהיו שם הצמיח. וכ' ד"ל שהתלוננו על אשר לא מצאוהו זרוע בבואם, כי הם לא יוכלו לזרוע בעת בואם, כי ע"פ ה' נסעו ופן לא יתמהמהו שמה עדי יגיע זמן הקציר ויהי יגיעם לריק. [וע"ז היה מאמר ה' "זכרתי לך חסד נעורייך... לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה"].

ולכאוי יש ליישב עוד בהקדם משה"ק החת"ס בהגהותיו שם דמכמה סוגיות נר' דלא צמח להם, דביומא עה: עה"פ ויד תהיה לך על אזור וגו', הקשו דהא המן נבלע באיבריהם וא"כ לא הוצרכו כלל לצאת חוץ למחנה לצריכהם, ותי' דזה ה' ממני מאכל שקנו מתגרי אומות העולם. הרי דשאר מאכלים הוזקקו לקנות ומשמע דלא צמח להם. ומטעם זה נמי הק' תוס' במנחות מה: ד"ה קרבו, על פי' הקונטרס דהא שהקריבו ישראל במדבר מי' שנה כבשים בלא לחם משום דלא הי' להם אלא מן, הא ביומא שם איתא דקנו מיני מאכל מת' גרי אוה"ע. ולכן נתנו טעם אחר מדוע הקריבו בלא לחם, ע"ש. וכן בקידושין לת. אמר רשב"י שלש מצוות [חדש, ערלה וכלאים] נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, ופירש"י שהרי במדבר לא זרעו ולא קצרו ולא נטעו. ואשר על כן נקט החת"ס שם דיש לפרש בכונת התוס' דהמדבר הצמיח מאכל לבהמתן, אבל לא לאדם. ע"ש. ועפ"ז י"ל דשמה מה"ט התלוננו דלא מקום זרע וגו' דאף שבאמת הצמיח, מ"מ היה זה לבהמתן ולא עבודם, וזהו אמרם, לא מקום זרע, ותאנה וגפן ורימון. דהיינו מאכל אדם.

והא דבפסוק לעיל מינה כתיב, ולמה הבאתם וגו' אל המדבר הזה, למות שם אנחנו ובעירנו. ומבואר דגם לבהמתן לא הצמיח. י"ל דהתם תלונתם היתה על העדר המים, אחר שפסק הבאר, דאין להם מה לשתות ומה להשקות למקניהם. אבל מאכל, לעולם אפשר דהיה להם, וכמבואר.

ונראה עוד דיש ליישב קו הרש"ש והחת"ס ע"פ המבואר במדרש תנחומא פר' קדושים (ז): כיון שישראל יצאו ממצרים והיו מהלכין במדבר, הוריד להם הקב"ה את המן והגיז להם את השליו והעלה להם את הבאר, והיה כל שבת ושבת עושה לו אמת המים ומכניס אצלו והי' נוטע בו תאנים ורמונים ועושין פירות בני יומן כשם שהי' מתחילת ברייתו של עולם וכו'. משנתסלקה הבאר מה כתיב שם, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורימון וכו'. א"ל הקב"ה למשה: אמור להם לישראל, כשתכנסו לארץ אני מחזיר לכם את כל הטובה, שנא' כי ה' אל-קייך מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי מים, ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה וגו'. ובפר' חוקת שם (כ"א), באר חפרוה שרים וכו' כרוה נדיבי עם במחקק במש' ענותם, שהיו הנשיאים עומדין על גבה ומושכים במטותיהם, כל אחד ואחד לשבטו ולמשפחתו וכו' ומגדלין מיני דשאים ואילנות שאין להם סוף. שנא' בנאות דשא וגו'. כל אותן ימים שהיו ישראל במדבר [כך] היו משמשין בה.

וע"ע מדרש חזית (שה"ש פ"ד עה"פ שני שדיך, ב') הבאר בזכות מרים, מתה מרים ופסקה הבאר, והיו אומרים לא מקום זרע ותאנה. ובפי' מהרז"ו שם כ': דהלא הי' זה בסוף ארבעים שהלכו במדבר ציה וערבה ולא זרעו ולא נטעו ולמה אמרו דוקא כאן. אלא כל זמן שהי' הבאר של מרים, כל מקום שבאו הי' הבאר מעלה להם כל אלו, זרע תאנה גפן ורימון.

הנה להדיא מבואר במדרש דכשהיו בני"ב במדבר צמח להם שם בנס ע"י הבאר זרעים ופירות ביום א' כבשעת בריאתו של עולם, והי' להם לאכול ולבעירם. ולא חששו מלזרוע פן לא יתמהמהו עדי יגיע זמן הקציר, דביום א' גדל. וכל מה שהתלוננו הי' רק משנתסלקה הבאר כמפורש להדיא במדרש.

המשך בעמ' 7

לע"נ
מרת שרה מלכה בת הרב שלמה צדוק ננקנסקי ז"ל
נלב"ע י"ד אייר

לע"נ
הרב אברהם בן הרב חיים שלמה מוסקוביץ ז"ל
נלב"ע כ"ג אייר תשע"ב

הרב אליקים יהודה וינקלר

הנה ידוע קושיית המהר"ש קלוגר בספה"ח, כיצד נהנו עמי" במדבר מבארה של מרים ומהמון? הא מבואר בגמרא בתענית (כא: כד). דאסור להנות ממעשה נסים, דאיתא בגמרא מעשה בלאעזר איש בירתא שנעשה לו נס ונתמלא כל אוצרו חטים, ואמר לבתו העבודה הרי היא הקדש עליך, וכפי שביאר רש"י משום דאסור להנות ממעשה נסים, ומשמע מרש"י משום דמנכין לו מזכותיו, ולפי"ז קשה כיצד נהנו עמי" ממי הבאר ומהמון.

ומוכיח המהר"ש"ק מכוח זה דכל האיסור הוא מדרבנן, ולא התחדש עדין בזמן שעמ"י היו במדבר.

ויעויין בשדי חמד (מערכות האלף אות פ"ז) שהקשה עליו דמבואר בט"ז (בא"ח ס' תקפ"ז) יסוד גדול בגזירות חכמים, דדבר שהיתרו מפורש מה"ת אין לו חז"ל כוח לאוסרו, ואין לך דבר שמפורש בתורה להיתר יותר מבארה של מרים והמון, דעפ"י הגבורה נהנו מהם?

ומבאר השד"ח עפ"י היד דוד דכל החשש דמנכין מזכותיו שייך ביחיד. אמנם ברבים אי"ש חשש זה, לפי"ז נדחה ראיית המהר"ש"ך דהאיסור מדרבנן, דשאני עמי" במדבר דהוו רבים.

עוד מבאר בשד"ח דכל האיסור להנות ממעשה נסים תליא במח' דרב יוסף ואב"י (בשבת נג:). שהוא מעשה באחד שמתה אשתו והניחא בן לינך, ולא היה לו שטר מניקה ליתן, ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה, והניק את בנו, אמר רב יוסף בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה, אל"א אב"י אדברה כמה גרוע אדם זה, שנשנתנו לו נס עשר בראשית. וביאר מחלוקתם דלרב יוסף שריא להנות ממ"ז ואדברה מי שנעשה לו מעשה נס זה ומנכין על גדלותו ששינו את הטבע בשבילו, ולאב"י אסור להנות ממ"ז ולכן זה שינוי ממעשה בראשית ומצריך זכויות ולכן מנכין לו מזכותיו. (ומה שלדביקים נעשו נסים מבארים המפר' שאף לדעת אב"י שאסור להנות מכך זה בא להראות את חביבותם כלפי שמיא, א"נ בעוד אופנים כפי שיבאר הלהלן).

[ולפי"ז ביאר השד"ח באופן נפלא בשם אבד"ק וואשילקא את ב' הא"ד (ברכות ה:). במעשה דרב הונא שהחמיצו לו ד' מאות תביות יין, וכשפישפש במעשי א"ד הדר חלא ונעשה חמרא, וא"ד אייקר חלא ואיזדבן בדמי חמרא, ולפלוגתא דלעיל נפלאים הדברים דא"ד א' ס"ל כרב יוסף דשריא להנות ממ"ז ולא"ד כאב"י דאסור להנות ממ"ז ואייקר השער אינו מהלך של שינוי טבע].

העולה לפי"ז דלדעת הגר"ש"ק, במדבר עוד לא התחדש האיסור להנות ממעשה נסים, ולשד"ח היה היתירא דרבים.

והנה בבן יהוידע בתענית שם הקשה, כיצד מצינו שאליהו הנביא אכל אצל הצרפתי מצד הקמח וצפחת השמן, ותי' דשם הנס לא היה באופן כ"כ גלוי, אלא בכ"פ שלקחה נתמלאה הצפחה השיעור שנטלה וכן הכד, משא"כ בכ"א איש ברבותא שכל אוצרו התמלא חטים ובנס גלוי נאסר הנאה.

ובגבורת ארי שם ביאר באופן אחר דכל האיסור למי שנעשה הנס בשבילו והוכיח מהא דהוי נתן את החיטים לעניים, ולפי"ז ביאר בחבצלת השרון, דשאני דור המדבר דהניסים נעשו לפרסום וקידוש שם ה' בעולם, כדאיתא בגמרא דהמין ירד בכמות גדולה וניזונו ממנו מלכי מזרח ומערב ועוד, וממילא חשיב לעמי" כלצורך אחר שמותר להנות.

והנה במירא דכיא הקשה כיצד נהנו רשב"י וברו ר"א מהמעייץ ומעץ החרובים שהגיעו למערה בדרך נס, ותי' דשאני התם דלא הויה להו מה לאכול, ולפי"ז מיישב עוד מעשה בגמרא בתענית עיי"ש, ולפי"ז בארה של מרים והמון היו מוכרחים לעמי" כהיו במדבר ולא נעשו להרווחה בעלמא ולכן נהנו מהם, וכע"ז באר בשד"ח.

עוד ביאר בבן יהוידע דבאופן שהיה קדוש ה' גדול מותר להנות מהנס, ובאר השד"ח דאמנם העושים לו נס מנכין לו מזכותיו, אמנם הכא גדול יותר הזכות של קידוש ה' מניכיו הזכות ומותר, וא"ש עמי" במדבר דהיה קידוש ה' עצום בכל האמות וכביאר החגדה"ש הנ"ל.

עוד ביאר עפ"י הסוד איכא בבן איש חי וכן בספרו בן יהוידע דהקב"ה מתנהג עם בריותיו בב' בחינות בחינת שם הוי"ה דהיא בחינה גבוהה, ולצדיקים גמורים, וכלפי מידה זו אין הפרש בין נס לטבע והכל חד, אמנם אנשים המונהגים במידת אלקים, כלפיהם מעשה נס נחשב שינוי הטבע, וע"ז נאמר מנכין לו מזכותיו, ומבאר בזה את המעשים בר"ח בן דוסא שהיה הוא וב"ב מלומדין בניסים, ובזה ניתן לבאר את המעשה ברשב"י ובהרבה אמוראים שנהנו ממעשה נסים, אמנם אלעזר איש ברתותא לא רצה להחשיב עצמו לצדיק. (ואולי בזה תלוי המח' של אב"י ר' יוסף לגבי ההוא בגרא). ובזה ביאר אתה פס' מאת ה' היתה זאת דהיינו כלפי העליונים לשון "היתה" שהוא לשון הויה ורגילות, אמנם היא נפלאה בעינינו, שאנחנו מונהגים במידת אלקים נראה לנו כנס.

תמצית הדברים: המהר"ש"ך ביאר דכל האיסור מדרבנן ולכן הותר לעמי" להנות מהבאר והמון, להשד"ח הותר מצד מעשה נסים דרבים, א"נ דתלוי במח', להבן יהוידע מצד קידוש ה' שהיה.

להגבוי"א משום שהנס נעשה בעיקר לכבוד ה' ולא לצורכם, או משום דהיו מוכרחים דלא הווא להו מה לאכול. (מ"ד) עפ"י הבא"ח, אולי אפשר"ל דעמי" הונהגו במדבר בשם הויה והווא להו בדרך טבעית.

הרב מאיר ברקלי

במכילתא פר' יתרו עה"פ "ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל" ("ח, ט') איתא: ר' יהושע אומר בטובת המן הכתוב מדבר, אמר לו (משה ליתרו) המן הזה שנתן לנו המקום אנו טועמים בו טעם פת, טעם בשר, טעם דגים טעם חגבים טעם כל המטעמים שבעולם. ר' אלעזר המודעי אומר בטובת הבאר הכתוב מדבר. אמר לו הבאר שנתן לנו המקום אנו טועמין בו טעם יין וטעם יין חדש טעם חלב טעם דבש טעם כל הממתקים שב' עולם. (צ"ב מדוע במן נקט כל "המטעמים" ובבאר נקט כל "הממתקים").

ויש ללמוד ולדון בדברי חז"ל אלו לכמה אנפין:

א. לכאורה חזינו הכא דבמן היה כל הטעמים ששייך לענין אכילה, ובבאר כל הטעמים ששייך לענין השתייה. ולא שבכל דבר היה הכל. ומה דנקט "כל המטעמים שבעולם", היינו מה דשייך לאכילה כדפתח ברישא, וה"ל בבאר. אמנם ביומא ע"ה: ובלקו"ש (בשלח אות רנ"ח) א"י דבמן היה גם טעם חלב ודבש וכדכ' (שמות ט"ז, ל"א) "וטעמו כצפיחית בדבש". ולפי"ז אולי אף בבאר היה כל הטעמים שבמאכל. וצ"ע.

ב. ילפי מהכא דכשהקב"ה שולח דבר מאכל מן השמים יש בו הכל באיכות, וכדמצינו דאף בכמות שלח בלי גבול. כדאי' בילקו"ש (שם) דהי' יורד המן כמטר בלי קצבה. זבדי בן לוי אמר אלפיים אמה היה יורד המן בכל יום וכי' ר' יהודה הלוי אומר מזון שני אלפים שנה וגבהו שישים אמה וכו' (וכ"ה ביומא ע"ו). וכן בבאר איתא (במדבר"ר י"ט, כ"ו) דהיה שפע רב עד שהיו צריכים לעבור ממקום למקום ע"י ספינה, ע"ש.

ואף השליו שייך לישראל מתוך חרון אף ה' ובפנים חשיכות (כלש' המ' כילתא פר' יתרו ט"ז, ג') היה בו כל מיני טעמים חוץ מטעמו של לוייתן - בעה"ט פרי' בהעלותך ("א, כ").

ג. ביומא ע"ה. איתא חד מ"ד דבמן היה בו טעמו וממשו כמחשבה שחשבו. וצריך בירור אם ה"ל בבאר. ואיכא בזה כמה נפק"מ אם לא נשתנה בממשו אלא רק בטעמו:

א) לענין קידוש, הבדלה וד' כוסות (כיו"ב). ואף צ"ב אי מיקרי חמר מדינה. דהרשב"ם (פסחים ק"ז, ד"ה חמר מדינה) כתב דמים אינו ח"מ, והמאירי כתב (שם) אפי' אם אין שתיתם אלא במים. (וכ"ה להלכה בשו"ע רב"ע, ט').

אמנם אי ניזיל בתר טעמא, דכתב השו"ע הרב (קפ"ב, ג') דהגדרה של ח"מ הוא דבר שיש לו חשיבות באותה מדינה כעין חשיבות יין בשאר המדינות. ולפי"ז בארה של מרים יחשב ח"מ. (וצריך לברר לפי"ז אם צריך שיחשוב טעם יין).

וכל זה אם לא היה להם יין כלל. אבל במדרש (שהש"ר ד', כ"ו) איתא שהיה להם יין, דאמר ר' יוחנן הבאר היתה מעלה להם מיני דשאים מיני זרעונים מיני אילנות, תדע לך שהוא כן, שכיון שמתה מרים ופסקה הבאר מהן, היו אומרים (במדבר כ', ה') "לא מקום זרע ותאנה וגפן". (עי' רש"י חולין פ"ח: על תוד"ה אלא. וצ"ע). ובמד' תנחומא (קדושים ז') אי' דהוי עושין פירות ע"י הבאר בן יומן, כשם שהיה מתחילת ברייתו של עולם, ע"ש.

אמנם י"ל דאפי' אם היה להם יין אולי יחשב לח"מ, עפ"י ביאור האג"מ (שו"ת או"ח ח"ב סי' ע"ה) דח"מ וקרא מה שהוא ערב וטוב ששותים אותו א, כשאין צמאים. ולפי"ז יתכן דה"ה נמי בארה של מרים.

ב) אם כהן חשב במי הבאר טעם יין ישן המשכר ושתה ממנו, אי שרי להכנס למשכן. דכ' (ויקרא י', ט') "יין ושיכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד". ופירש"י דרך שכרות. ובכריתות ("ג:). אי' אפי' שאר משקין המ' ביאים לשכרות. (וצ"ע אם לא היה בו ממשו, אם היה מביא לידי שכרות דביומא ע"ה. אי' ב' מ"ד ר' אמי ור' אסי' למ"ד א' טעמו ולא ממשו, הי' כל הטעמים חוץ מה' מינים - קישואים אבטיחים וכו' שאף לא טעמו ואם היו טועמים היה בו את כל מעלותיו. ולמ"ד א' הי' ממשו וטעמו בכל, חוץ מה' מינים שהי' רק טעמו וזה לא הי' מזיק. חזי דאי ליכא ממשו רק טעמו אין בו כל מעלותיו אלא רק טעמו. אמנם בילקו"ש הנ"ל אי' דהתינוקות טעמו טעם חלב, בע"כ צ"ל עם כל מעלותיו). אמנם נזיר דנאסר דזוקא "מכל אשר יעשה מגפן היין" (במדבר ו', ד') יהא מותר במים שיש בו טעם יין אף אם הוא משכר.

ג) לענין בשר בחלב נראה דשרי. (עי' חולין ק"ט: מעשה עם יליתא אשר ר"ג).

ד) אם חשב דליהוי דבש וכיו"ב ועשה מהן עיסה, מהו ברכתו - במ"מ או המוציא (שו"ע קס"ח, ז').

ה) על הצד דשרי לעשות עליו קידוש, וחשב על בקבוק דליהוי יין, ואף עשה ממנו קידוש, יש לדון: א. אי שרי לשתות משאר הבקבוק קודם הבדלה, דשרי מים (רצ"ט, א'). ב. אי שרי ליטול בהן מים ראשונים (ק"ס, י"ב) ואחרונים (קפ"א, ט'). ג. אי איכא איסור לשפכן משום ביוזי אוכלים, די'ש להזהר ביין יותר משאר משקים (ק"ס, י"ב). וע"ש בבאיה"ל.

הנאה מומי הבאר

הרב אליעזר היין

בספר החיים (להגר"ש קלוגר) ובעוד ספרים העירו כיצד נהנו ישראל מבארה של מרים כמו מאכילת המן, הלא בגמ' בתענית כדא, מבואר גבי האי עובדא דאלעזר בר בירתא שהתמלא לו אוצרו בתבואה בדרך נס, שנשבע ואמר לבתו שלא תוכל ליהנות ממנה רק כאחד מעניי ישראל, והטעם פירש רש"י שם (ד"ה אלא) משום שאסור ליהנות ממעשה נסים, ואם כן היאך נהנו יש"ר ראל במדבר ממעשי הנסים? והנה הסבר הרש"י שם שהאיסור ליהנות הוא משום 'דמנכין לו מזכויותיו', ובספר מאור ישראל בתענית שם הביא הצגת הפוסקים בזה האם כוונת רש"י שיש בזה איסור גמור מדרבנן, או שהוא ממנהג חסידות, ועיי"ש שצ"ח לשדי חמד (א, סי' פז, ע' קלב), ומשמע שם שהוא איסור גמור.

ונראה ליישב בס"ד בכמה אופנים. ראשית נראה לחלק בין היכא שמשתמש האדם לצרכו בנס שאז יש לחשוש שינכו לו מזכויותיו להיכא שהנהגת הב' ריאה והמהלך היומיומי נעשה בדרך נס. כאשר אדם סומך על הנס במקום שעל פי ההנהגה הרגילה לא מסתמכין הרי שהוא 'משתמש' בנס ויש לחשוש לניכוי זכויות כהאי עובדא דאלעזר בר בירתא, וכהאי עובדא דרב אדא שה' עמידוהו בבית רעוע כדי שלא יפול, אמנם כאשר הופך הנס לדרך ההנהגה של הבורא בעולם, וכל הימצאותו של האדם באותו מקום סכנה היא על פי אותו מהלך של נס, וכמו במסע בני ישראל במדבר, לא שייך לומר שהוא 'מסתמך' על הנס שכן, זו צורת החיים של העם במדבר. ובעצם הם אלו דברי הגמ' בתענית דף כ,א שהם מקור דברי רש"י בדף כד הנ"ל: "לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס, שמא אין עושין לו נס, ואם תימצא לומר עושין לו נס מנכין לו מזכויותיו". מבואר איפא דמירי באדם הבוחר להימצא במקום סכנה, לסמוך על הנס, וליהנות ממנו, אולם אם הוא הוכנס למקום סכנה בדרך נס, וכל הנהגתו שם היא בדרך נס כבנ"י במדבר, הרי שמעשה הנס הופך לחלק מההנהגה הטבעית ולא שייך בזה איסור 'מנכין לו מזכויותיו'.

והולם ראיתי במצפה איתן בתענית שם (וכ"ה ב'ישועו"י סי' תרפב, ובחיד"א בנחל קדומים פרשת בשלח) שכתב שהאיסור ליהנות ממעשה נסים נאמר רק ביחיד, אכן בציבור הנהנה מנסים אין לחשוש שכן לא שייך בהם 'מנכין לו מזכויותיו'. וייתכן שהן הן הדברים, דביחיד אין הנס חלק מהנהגת הבריאה, והיחיד שמסתמך עליו 'משתמש' בזכויותיו, אמנם בציבור נעשה הנס לגביו כדרך ההנהגה ושוב ל"ש בהו' 'מנכין מזכויותיו'.

ועפ"י הדברים הללו יש להוסיף שהבאר והמן הלא נבראו כבר מששת ימי בראשית (אבות פרק ה, ג, עשרה דברים נבראו וכו' ופירוש הרע"ב), ומאחר שכן לא שייך לומר בהא שאין לסמוך על הנס או ליהנות ממנו שמא ינכו לו מזכויותיו, שהרי הנס הוכן מראש ע"י הקב"ה לצורך קיום העם במדבר, וכנראה שלא שייך היה צורת חיים אחרת. וראיתי שבמרכה"מ לר"י אלשקאר (אבות ה, ח) כתב כדברים האלו: "שהקב"ה יודע צופה ומביט עד סוף הדור רות, וראה הש"י שכל אחד מאלו העשרה הוא מוכרח לבראו לשעתו, שאם היה אפשר שקצת מאלו העשרה הם קיימים וקצת מהם נעדרים, היה נמשך לאומה הישראלית הפסד גדול". (ובמהרה"א קידושין דף מ, א מבואר דמי שהכניסו אותו לסכנה הקב"ה שומע לתפילתו, ועושה לו נס ואין מנכין לו מזכויותיו).

עוד נראה ליישב על פי מה שהביא בשיירי קרבן על הירושלמי (תענית, פ"ג ה"א), ושוב מצאתי שכ"כ בנן יהודיע בתענית שם, דהיכא שהנס מביא לקי' דוש' לא נאמר בהא 'אסור ליהנות ממעשה נסים', והסברא הנראית בזה פשוטה, שכן לא שייך לנכות מן הזכויות באופן שבזה גופא מרבה זכויות של קידוש ה'. מעתה נראה שירידת המן ובאר המים הביאו לקידוש ה' גדול באופן שלא שייך לומר בהא 'אסור לסמוך על הנס' וכו'. ובענין קידוש ה' ע"י הבאר והמן, ראה במדרש חדש רלה שכתב בזה"ל: "וישמע יתרו, מה שמועה שמע וכו'; אמר ר' שמעון שמש כי המן יורד מן השמים והשלו וכל תאוותם, ובא ונתגייר". וראה גם מדרש אגדה בראשית פרק ס: "באו למדבר והיו צמאים... כיוון שראו באר המים מיד אמרו שירה שנאמר אז ישיר ישראל וגו'", ועיין גם בספר הכתב והקבלה (במדבר כא, כ) "ונעשה נס זה (דבאר המים), לפרסם כי יש אלוקים בישראל המפליא לעשות למעלה מדרך הטבע הנהוגה וכו'".

עוד נראה לתרץ על פי מה שהביא בספר מאור ישראל הנ"ל משם דרשות הר"ן שכל נס שכבר ארע כיוצא אף קודם לכן אינו בגדר נס', וזו הסיבה שלידת משה ליוכבד לא צויינה בתורה כינס' מאחר שכבר ארע כיוצ"ב לשרה אמנו. והנה גם הבאר של מרים לא היתה נס חדש וז"ל השל"ה הקדושה (מסכת פסחים - מצה עשירה): "דוגמת הבאר היה קודם גילוי בארה של מרים היינו דכתיב בפרשת בשלח 'וימתקו המים' דומיא דבאר שהתחיל מצור בחורב". וראה גם בבעל הטורים (שמות טו, כז) על הפסוק 'ויבואו אלימה ושם שתים עשרה עינות מים' וגו' שכתב 'ויבואו אלימה - ולא אמר ויחנו באלים, ולא אמר שיהיה דעתם לחנות שם עד שנעשה להם נס שיצאו י"ב עינות מים, ומזו חנו שם". מבואר שנס של מים היה כבר קודם לכן - באלים, שהרי באר המים הופיעה רק מאוחר יותר - ברפידיים כמו שפורש בברייתא דסדר עולם רבה פרק ה.

כשרות הטבילה בבאר מרים

הרב אליהו סאל

בגמ' שבת (לה) א"ר מעין המיטלטל טהור וזהו בארה של מרים ופירש רש"י וז"ל טהור - מלקבל טומאה, וטובלין בו - דלאו ככלי דמי להיות המים הנובעין ממנו כשאובין, ואין לך מעין מיטלטל אלא בארה של מרים, עכ"ל.

והנה ממש"כ רש"י דלאו ככלי דמי להיות המים הנובעין ממנו כשאובין ש"מ דלולא חידושו של רב הו"א דנפסל בשאובין כיון שהוא דומה לכלי ממש ורק משום שהוא מחובר למעין קאמר רב דאין המים שבו נידונין כשאובין.

והנה במס' מקוואות (פ"ה מ"א) תנן מעין שהעבירו על גבי השוקת פסול והיינו דאף שכל המים עדיין מחוברים אל המעין מ"מ כיון שכנסו מי המר עין אל השוקת נפסלו, ולכאורה א"כ יש לתמוה דאי כדברי רש"י שבארה של מרים היה בצורת כלי ממש שראוי לעשות את המים כשאובין א"כ מדוע באמת בארה של מרים לא נפסל לטבילה והלא למתני' דמקוואות לא מהני חיבור המים למעין כלל.

אלא שבראשונים כבר נתחבטו בדבר מה הטעם שפסול והלא היה ראוי להיות שיעיל החיבור להכשירו, וכמה שיטות נאמרו שם, א. שיטת הר"ש דמתני' מדרבנן שגזרו שמא יקבע מקום השוקת באופן שלא יהיה לו חיבור אל המעין כשיעור שפופרת הנוד. ב. שיטת הרא"ש כעין דברי הר"ש אלא שביאר הגזירה באופ"א שמא יבואו לטבול בכלים אחרים שאינם מחוברים כראוי בשפופרת הנוד. ג. שיטת הסמ"ג (עשין רמח) והריטב"א (מכות ד: בשם תוס') והגהות אשר"י (ב"ב פ"ד סי' ט') דכיון דאף מעין בעי מ' סאה לטבילת אדם והאי מעין דמתני' מיירי שאין בו כהאי ש"י עורא קודם שהגיע אל השוקת ולכן לא מהני חיבור השוקת אל המעין להחשיב חיבור שלא יפסל כדן שאובין. ד. שיטת הראב"ד (בעה"נ סי' ב' הל' י"ח) ורבינו יואל (הובא במרדכי שבועות סי' תשמ"ה בשמו) דבאמת הדין כמתני' דלא אמרינן חיבור לענין לחבר מעין אף לתוך כלי לכן המעין שהעבירו בתוך הכלי אע"פ שנמשך ויוצא ועדיין המעין מושך כתחילתו דינו כשאוב לגמרי עכ"ל. ויותר באורך נתבאר במרדכי במסכת שבועות (סי' תשמ"ה) בשם רבינו יואל (הובא בב"י) וז"ל אמת המים שהמשיכה דרך חריץ בקרקע אל גיגית גדולה מחזקת יותר מארבעים סאה ושקעו הגיגית בקרקע אסור לטבול בתוך שהמים שבתוכה נעשו שאובין דתניא בת"כ (שמיני פ"ט) מקוה מים יכול מילא בכתף ועשה מקוה בתחלה היא טהור ת"ל מעין מה מעין בידי שמים וכו' אי מה מעין שאין בו תפיסת ידי אדם וכו' תלמוד לומר ובור, ובור יש בו תפיסת ידי אדם אי בור יכול אפילו בור ספינה היא טהור תלמוד לומר מעין מה מעין עיקרו בקרקע אף בור עיקרו בקרקע פירוש אלו נאמר בור ולא מעין הוא אמינא אפילו בור ספינה שיש לו שוליים ובו מי גשמים ארבעים סאה יכול יהא כשר לטבול בו דאילו בפחות מארבעים סאה לא יצטרך קרא אלא במחזיק ארבעים סאה איירי ואפילו הכי ממעט ליה מדכתיב מעין מה מעין שיעקרו בקרקע שהמים נוגעים בקרקע אף בור שיעקרו בקרקע לאפוקי בתוך הכלי דלא עיקרו בקרקע שהרי יש לו שוליים הרי שבור ספינה מחזיק ארבעים סאה ואפילו הכי אינו טובל בו משום מים שאובים עכ"ל.

ועתה נחזה אנו כמאן קיימין דברי רש"י דנן, הנה לשיטת הר"ש והרא"ש הלא פשיטא דלא אזלא כלל כיון דאינהו סברי דמדאורייתא טהור וכשר ורק רבנן הם שגזרו על זאת השוקת כדברי הר"ש או על כל כלי אף שאינו מחובר וכדברי הרא"ש. ובדעת הסמ"ג וסייעתיה נראה לומר דאף אינהו לא פסלו מדאורייתא שהרי אף להני ראשונים דסברי דאף אדם בעי מ"ס אפילו במעין ולא רק במקוה של מים מכונסין מ"מ הלא מודו דשם מעין איכא עליה ואפילו בפחות מן מ"ס שהרי ראוי לטבילת כלים בכל שהו, ועוד שכן מצינו לענין מים שאובין שנפלו לתוך מעין כל שהו דאף למ"ד דלאדם בעי מ"ס אף במעין מ"מ מודו שאין המים שאובין פוסלים את המעין שהרי יש לו שם מעין לטבילת כלים, וכאשר כבר הוכיחו כן הפוסקים מדין זה, (ע' בתה"ד ובמהר"ק הובא בב"י עמ' רנג.) וכיון שכן א"כ אף לד' הסמ"ג וסייעתיה לא אזלא שיטת רש"י בנידוד' כשיטתם. ונמצא א"כ דמוכרחים אנו לומר דס"ל לרש"י כשיטת הראב"ד (בעה"נ סי' ב' הל' י"ח) ורבינו יואל (הובא במרדכי שבועות סי' תשמ"ה בשמו) דבאמת הדין כמתני' דלא אמרינן חיבור לענין לחבר מעין אף לתוך כלי לכן המעין שהעבירו בתוך הכלי אע"פ שנמשך ויוצא ועדיין המעין מושך כתחילתו דינו כשאוב לגמרי ולכן רש"י דלאו ככלי דמי להיות המים הנובעין ממנו כשאובין, וכמו שביארנו היינו מטעם שהם מחוברים ומ"מ לא היה מהני החיבור למעין והיינו על פי דעת הראב"ד דס"ל דלא נאמר תורת עירוב מקוואות לענין לחבר מעין אל הכלי.

בריאת הבאר

פי הבאר הוא מעשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות כדתן באבות (פ"ה מ"ו), ופי רש"י שהוא הפתח שממנו יוצאים המים, שהיה בלוע בסלע, וכשהכה משה הסלע פתח את פיו שנברא לו מקדם. [ועי' בתפא"י דלא קאמר פי הסלע דאזהוה משמע שנפתח ונסגר כמו פי הארץ, אבל פי הבאר אשמועינן שנסאר באר פתוח כל מי שנה]. והמהר"ל כ' שנתן השי"ת פה לבאר, שבכל מקום שחונים יהיה לה פה ויצאו מים. [ועי' לק' בענין מקום הבאר].

ועי' בהעמק דבר (כח) דלמדנו מזה שהבאר נבראה בימי בראשית, שבאמת מי הבאר הם טבע ולא נס, ומי שאמר והיה העולם גזר על העבים ליתן מים ועל הנילוס שישתפך בשעתו, הוא ית' גזר על אותו סלע שיהיה באר מהלכת.

באר בזכות מרים

בתענית ט. ר' יוסי בר' יהודה אומר שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל אלו הן משה ואהרן ומרים וג' מתנות טובות ניתנו על ידם ואלו הן באר וענן ומן באר בזכות מרים עמוד ענן בזכות אהרן מן בזכות משה, מתה מרים נסתלק הבאר שנאמר (חוקת כא) "ותמת שם מרים" וכתב בתריה "ולא היה מים לעדה". (והובא ברש"י כא).

וכי רבינו בחיי הטעם שהיתה בזכות מרים, שהיה לה זכות המים ממש, שנאמר וותצב אחותו מרחוק. ועי' משכיל לדוד. אך במד"ר פר' במדבר (פ"א,ב) אי' הבאר בזכות מרים שאמרה שירה על המים, שנאמר ותען להם מרים שירו לה; ובמי באר אז ישיר ישראל את השירה הזאת. ובאמרי יושר (על המד"ר) פי' הכוונה דזהו שאמרו "עלי באר ענו לה" - בעבורה, כלומר בזכות מרים.

אי' בב"מ (פז): בשכר שאמר אברהם אבינו יוקח נא מעט מים זכו לבארה של מרים. והק' המהרש"א דא"כ על שום מה נקראת "בארה של מרים". ופירש שבזכות אברהם לא היו זוכין אלא לפי שעה, אבל בזכות מרים נמשכה ארבעים שנה.

ובהמשך הגמי' בתענית שם "וחזרה בזכות שניהן" [לאחר שמתה מרים חזרה בזכות משה ואהרן], ופירש"י שכן כתיב ודברתם שניכם אל הסלע ונתן מימיו. והקשו המפר' דא"כ למה נסתלקה. וביאר המהרש"א שנסתלקה כדי להורות ולהגיד לישראל שבזכותה היה עד היום.

כ' החת"ס (דרשות עמ' רצו) "ההפכי הצור אגם מים" סופי תיבות מרים, כי הבאר בזכות מרים. "חלמיש למעינו מים" ס"ת משה עה"כ, כיון שחזרה בזכות משה.

באר או סלע

כ' רש"י בתענית ט. בארה של מרים - סלע וזבין ממנו מים והיה מתגלגל והולך עם ישראל, והוא הסלע שבו הכה משה וכו'. [ועי' לק' בענין מקום הבאר].

והנה כתיב בס"פ בשלח (יז), "והכית בצור ויצאו ממנו מים ומנו מים ושתה העם". וכתב רבינו בחיי וז"ל, הצור הזה שברפידיים הוא הסלע שבקדש, הכל אחד, והוא בארה של מרים והלך כל ימי המדבר עמהם. ופירש שם רש"י (עפ"י המדרש) על הצור לא נאמר, אלא בצור, מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו סנפירינון, והצור נבקע מפניו.

ועי' דעת זקנים בשירת הבאר (כא"ח) במחקק במשענתם - כלומר לא חפרוה כשאר בארות, אלא שחקקה בסלע במטה האלקים. [ועי' דהיא הכאת הסלע]. ועי' רמב"ן (כח) דמ"ש "ונתן מימיו" בא להודיענו שהמים יצאו מגוף הסלע ולא מהארץ שתחתיו. [ועי' חזקוני (כ"ז) דמ"ש "ואת הנחלים ארנון, ואשד הנחלים... ומשם בארה", היינו שמאותו אשד הנחלים ומנביעתו היתה הבאר נובעת ויוצאת מן הסלע].

ואי' במד"ר (א,ב) והיאך היתה הבאר עשויה, סלע כמין כוורת היתה ומתגלגלת ובאה עמהם במסעות, וכיון שהיו הדגלים חונים והמשכן עומד, היה אותו הסלע בא ויושב לו בחצר אהל מועד והנשיאים באים וכו' והיתה עולה. ובתוספתא סוכה (פ"ג ג) אי', דומה לסלע מלא [כברה] מפרפרת ועולה כמפי הפך הזה, וגי' המנחת יצחק **מלא נקבים ככברה**, ופי' שמתחלה היתה ככברה עד שהיתה גוברת והולכת. [ועי' רש"י שבת לה. כמין כברה - סלע עגול ועשוי ככברה].

ונראה מכ"ז שענין הבאר מוסב על נביעת המים, אבל היא עצמה נקראת סלע. וכך נראה מהמד"ר (יטטו) ובב"ר (עח) עה"פ והאבן גדולה על פי הבאר - אר"ח כמלא פי כברה קטנה היה בה. ונאספו שמה כל העדרים וגללו - בשעת המחנות. והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה - בשעת מסעות היתה חוזרת לאיתנה. ע"כ נמצא דבשעת המסעות היה סלע, ובשעת החניה היה באר.

והכתב והקבלה (כא,טז) כ' שכל ארבעים שנה שנתגלגל עמהם, היה סלע, ועכשיו (בערבות מואב) נעשה כמו באר.

יין לנסכים מהבאר

במדרש שה"ש (ד,כו) מאין היו ישראל מנסכים כל ארבעים שנה, ר' יוחנן אמר מן הבאר, וממנו היו רוב הנייתן דא"ר יוחנן הבאר היתה מעלה להם מיני דשאים וכו'. רבי לוי אמר מן האשכול, ע"ש ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד. עי"ש בגירסאות שבמפר' [ועי' בתרגום שה"ש (א,יז) שהביאו מכרמי עין גדי. ובהגהות הריעב"ץ בקידושין (לז) כ' שהיה ממה שתגרי או"ה מכרו להם. וכ' במדרש תלפיות (השטות ע' יין) דלכו"ע היה יין מהבאר אך מ"מ הלכו לכרמי עין גדי מפני שלא היו רוצים לנסך על המזבח ממעשה ניסים].

והק' הנוב"י (דורש לציון דרוש ו ד"ה ונעתיק) דמהמדרש מוכח דמותר לנסך יין בן פחות מארבעים יום, שהרי הבאר ניתנה אחרי ט"ו באייר ובה' סיון בנה משה מזבח והקריב קרבן עם נסכים (עולת סיני). והרי בעדיות רפ"ו (ובברכות כז.) אמרי' דרך מארבעים יום כשר לניסוך.

ובהגהת בן המחבר (בדול"צ שם), ביאר הקו' דמל' המדרש שהיתה מעלה אילנות, מוכח שלא הוציאה יין, אלא גידלה ענבים וסחטו מהם יין, ולכן הו"ל יין מגתו. ובברכת אהרן על ברכות (רט) הכריח כדבריו, שאם הבאר עצמה העלתה יין, לאו שם יין עליו ואינו כשר לנסכים כיון שאינו בא מענבים כדרך הטבע, וכמ"ש בסנהדרין (נט.) דבשר היווד מהשמים ל"ח בשר. [ועי"ש בדול"צ שהארץ להוכיח דלהך מ"ד לא קרבו נסכים במדבר ואף בעולת סיני. ובברכת אהרן שם תי' דדין מ' יום הוא לכתחילה, אבל בשעה"ד מותר בדיעבד אף שלא עברו מ' יום].

אך המקור ברך (ח"ב סי' לו) כ' ד"ל שהבאר היתה מעלה יין גמור, כדמוכח במכ"י פר' יתרו שהיו טועמים בבאר טעם יין ישן וטעם יין חדש, משמע שהמים היו משתנים ליין. אלא תי' דכיון שהכל היה בדרך נס היה הנס שיהיה יין חזק. [ועוד כ' דבמדבר הו"ל דין במת יחיד וכשר יין מגתו]. ועי"ש שהוכיח עוד מהמדרש כדעת הלח"מ (מאכ"א פי"א ה"ט) דדין מזוג כשר למזבח. אכן מסיק כנ"ל דלא העלתה יין כיון שהוא יין דנס ולא פרי הגפן, וצ"ל למצפ"א במנחות סט: בדין משקה ישראל בדברים הבאים מחמת נס. [ועי' לק' בענין טעם מי הבאר].

טבילה בבאר

בשבת לה. אמר רב מעיין המיטלטל טהור, וזהו בארה של מרים. ופירש"י טהור מלקבל טומאה, וטובלין בו דלאו ככלי דמי להיות המים הנובעין ממנו כשאובין. [ואיירי בזבין ומצורעים, דנדות לא היו במדבר כל מי' שנה כדאי בתנחומא מצורע פ"ח]. והטעם פי' בשם הצפנת פענח עפ"י שבת לא: דכיון דכתיב עפ"י ה' יחנו, כמאן דקביעי בכל חנייתו, וא"כ גם מה שהבאר היתה מתגלגלת עמם ל"ח טלטול.

אכן הק' המהר"ט (ח"ב יו"ד יז) והגר"א, מהכ"ת שיקבל טומאה והלא סלע הוא, וכלי אבנים אינם מק"ט. וכה"ק הרש"ש שם. ולכן פי' המהר"ט דמ"ש טהור הוא רק לגבי המים שבו שאין בהם פסול שאובים.

והנה בגמ' בשבת שם וכן בויק"ר אי' שהיתה כמין כברה קטנה, (ז"א סלע עגול שהמים יוצאים מהנקבים שבו, כמבואר מהראשונים). וודאי שלא היו טובלין בתוך הבאר אלא בנהרות שיצאו ממנה.

אמנם כ"ז למשמעות רש"י בשבת "סלע עגול ועשוי ככברה" שמלבד שהוא עגול הוא עשוי ככברה, וכמו שפי' המנח"י בתוספתא שהם נקבים שבסלע. אך הערוך (ע' כבר) כ' שכברה הוא כלי עגול כאמה על אמה, ועי' במדב"ר שהיתה כמלוא תנור. ולפי"ז י"ל שהטבילה היתה בתוך הבאר עצמה.

ועי' תוס' בכורות נו. (סד"ה אין) דמשמע שלא היו טובלים במי הבאר כלל.

גבולות ותחומין ע"י הבאר

עי' מד"ר חוקת (יטכו) אשה שהיתה צריכה לילך אצל חברתה מדגל לדגל, היתה מהלכת בספינה. וכן בתוספתא סוכה והיא נעשה נחלים וכו' הן יושבין באיספקאות ובאין זה אצל זה. ותכלית הנהרות הללו היתה לתחום את המחנות ואת השבטים, כמפורש בברייתא דמס' מדות (בילקוט פקודי), "היא היתה מודיעה לכל המחנות היאך יחנו... נהר אחד יוצא ומקיף את מחנה שכינה ומאותו נהר יוצאין ד' נהרות בד' זוויות החצר כאו"א הולך לרוח אחת וכו' היו מתערבין זה לזה ומקיפין את כל מחנה הלויים... ונעשין נהרים נהרים בין כל שבט ושבט והיו הנהרות מודיעין בין כאו"א גבולין".

ועוד שם בברייתא (כ) "והנהרות מקיפין מבפנים ומבחוץ ומציינין אותו טבילות מראש ועד סוף **שיהא להם רשות להלוך בשבת** למחנה שכינה, וממחנה למחנה". והיינו לגבי תחום שבת [וכמ"ד תחומין דאורייתא].

ובביאור הגרמ"ק העיר דהוא דלא כעירובין נה: דליכא איסור תחומין בדגלי מדבר כיון דכתיב על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כמאן דקביע להו דמי.

טובת הבאר

במד"ר (חוקת יט,כו) המים יוצאים חוץ למחנה... ומגדלים מיני דשאים ואילנות לאין סוף, שנאמר בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני ובושה"ר (ד) מבואר דלכן אחרי מיתת מרים (חוקת כה) אמרו "לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון", שבסילוק הבאר חסרו גם עצי פרי. ועי' ברכת אהרן ברכות (ט,ג) שהיתה מגדלת בדרך הטבע ע"י רוב המים שנשפכו ממנה, ולא היו עצים ופירות של נס.

אך עי' בעמק הנצי"ב על הספרי פר' בהעתך (ל ד"ה מה) שהאילנות שגדלו לא היו בני אכילה, ונעשו רק לנאות דשא מסובב באילנות, שהרי מקור הלימוד מדכתיב "בנאות דשא ירביצני".

ושם בברייתא דמס' מדות, ולא תאמר שמא בטילות המים אלא מגדלין להם **כל מיני מעדנים מעין עולם הנבא**. ובתנחומא כאן אי' שהיתה מעלה להם **מיני דגים** שמנים, עי"ש.

וכ' בפענח רזא ונשקפה על פני הישמון, פי' נראית על פני המדבר **לתענוג** להם ולמקניהם, **לשתייה ולהתעזן ולהתקדר**.

ועוד מבואר במדרש שהש"י (ד,כז) שלא היה ריח רע בגופם, כיון שהבאר היה מעלה להם מיני דשאים ומיני בשמים והיו מנענעין בהן... והיה ריחם נודף מסוף העולם ועד סופו.

עי' מהרש"א בתענית ט. (סד"ה חזרה) שהמים של הבאר היו מרחמים מלבושיהם, שכן ג' המתנות שניתנו לישראל הן כנגד מה שביקש יעקב, "ושמרני בדרך" - עננים, "לחם לאכול" - מן, "ובגד ללבוש" - באר. (ויל"ע ממ"ש רש"י דברים ח,ד עפ"י המדרש).

עוד אי' בתוספתא סוכה, נעשית נחל גדול והולכין לים הגדול ומביאין [משם] כל חמדת העולם שנאמר זה ארבעים שנה לא חסרת דבר.

טעם מי הבאר

אי' במכ"י פר' יתרו עה"פ יחד יתרו על כל הטובה, רבי אלעזר המודעי אומר בטובת הבאר הכתוב מדבר, אמר לו הבאר שנתן לנו המקום אנו טועמין בו טעם יין ישן וטעם יין חדש טעם חלב טעם דבש טעם כל הממתקין שבעולם [פי' המפר' טעם מעורב מכל הממתקין יחד. עי"ש דיליף מדכתיב ה' פעמים הטובה, ומבואר שהיו ה' טעמים, וע"כ דכל הממתקין הוא טעם אחד מעורב מכולם].

והחיד"א (דבש לפי ב,ג) הביא מהצמח דוד שהבאר היתה כמו המן, שאם רצה יין או חלב או דבש היה טועם. ופירש דדוקא משקין הללו כיון שהתורה נמשלה להם, והבאר רומזת לתורה.

ואי' במכ"י פר' יתרו שהיו טועמין בבאר טעם יין ישן וטעם יין חדש. ועי' מחשבות חרוץ (ט) דהוא יין המשומר בעבניו, והיינו סוד טעמי תורה.

במדרש תלפיות (השטמות ענף יין) הביא להק' על הא דבני אהרן נכנסו למקדש שטווי יין, ומהיכן היה להם יין במדבר, ותי' שהיה מהמה שתגרי עכ"ל מוכרים להם ועדיין לא נאסר יין עכו"ם. וכ' על זה דא"צ לכך אלא היה מבאר מרים, שכשהיו שותים ממי הבאר אם היה כוונתם ליין **היה מתהפך לייין, ובודאי שהיה פועל שכרות**, דאל"כ נמצא שהיו חסרים מיין, [והרי כ' לא חסרת דבר].

סגולת הבאר להכמת התורה

אי' במדרש שוח"ט (ה) [עה"פ "ממתנה נחליאל"] אמרה כנסת ישראל מתוך שהבאר נתן לי מתנה נחלתי אותו... ומנין אתה למד שמן המתנה נחלוהו, שעד שלא ישתו מן הבאר מה היו אומרים, היש ה' בקרבנו. מששתו אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע.

וכ' האלשיך (כיג) דכשם שהמן היה לחם רוחני, [כנגד תורה שבכתב], כך מי הבאר היו מים רוחניים מאיכות משתלשל מרוחניות תושבע"פ למעלה. והודיעם דא"א להתקיים עם תושב"כ לבדה, וכשם שהמים מבשלים ומתקנים את המאכל כך תושבע"פ מפרשת ומבסמת תושב"כ. ולכן היתה הולכת איתם ונעשה נחלים וכ"א יכול למשוך לעצמו, וגם מ"ש שהיה מעלה דשאים ופירות, הוא מעין היגע בתורה שבע"פ **שמוליד חידושים אין מספר**. עכ"ל. [ועי' נדרים נה. דשירת הבאר נאמרה על תורה, ובדרך זו פי' האוה"ח שהיא שירת התורה, וכן פי' הנצי"ב בהרחב דבר, ועי' שוח"ט שם].

ומפ"ו דברי ר"ח ויטאל, ומקורם בס' נגיד ומצוה (ליקוט מ"כ מהרח"ו) בהקדמה, ובס' שבחי האר"י (פ"ג) וז"ל, ואני חיים כשבאתי אצל מורי זלה"ה ללמוד ממנו זאת החכמה, הלך מורי זלה"ה לטבריה והולכיני עמו ושם היה ספינה קטנה, וכשהיינו מהלכים בספינה בתוך המים כנגד העמודים של ב"ה ישן אז לקח מורי זלה"ה כוס א' ומילא אותה מים מבין העמודים, והשקה לי אותם המים, ואמר לי עכשיו תשיג בזאת החכמה, כי אלו המים ששתית היו מבאר של מרים. והובא בשה"ג, [ועי' פרי צדיק ח"ב עח].

ועי' במדב"ר פמ"ח שבצלאל זכה לחכמה בזכות מרים, ופי' בשם משמואל (ויקהל) שהיה ע"י בארה של מרים, שהיא מסוגלת לסודות התורה.

מקום הבאר

אי' בתוספתא סוכה (שם) מקום שישראל שורין הוא שורה כנגדן במקום גבוה **כנגד** פתחו של אהל מועד. אך בברייתא דמס' מדות אי', הבאר היתה **בפתח החצר** הסמוכה לאהל של משה. וכע"ז במד"ר ותנחומא במדבר (ב) דמבואר שהיתה בחצר המשכן, דאי' כיון שהיו הדגלים חונים והמשכן עומד, היה אותו הסלע בא ויושב לו בחצר אהל מועד, והנשיאים באים וכו'. [ומפ"ו בשם הגר"ז דמלבד כל הכתוב בתורה היה גם **מקוה בחצר המשכן** כדמוכח ברש"י פר' תצוה (כט,ד) דמ"ש "תקריב אל פתח אהל מועד ורחצת אותם במים", היא טבילה. ולפי התנחומא א"ש שהיו שם מי הבאר].

והנה רש"י באבות (ה,ו וכן בפסחים ובתענית) כ' שהסלע היה מתגלגל עמהם (עפ"י המדרש). וכתב ע"ז המהר"ל בדרך החיים שאין הכוונה שהיה הולך ומתגלגל עמהם, דא"כ למה לא נזכר הנס שנתן מים בתלוש מהקרקע, אלא בכל מקום שחנו היה עולה ונובע. ועי' תו"ט שהביאו. אך הריעב"ץ בלחם שמים הק' ע"ז דמפורש בשבת לה. מעיין המטלטל טהור וזהו בארה של מרים, ולד' המהר"ל מה החידוש כיון שאינו מטלטל כלל.

ועי' מ"ש הכוה"ק דהפי' בשירת הבאר "ענו לה" הוא לשון תנועה, על הנס הזה שאבן זו מתגלגלת איתם. [ועי' תנחומא פר' במדבר (ב) ובעץ יוסף שהיתה עשויה כמין כדור].

שירת הבאר

במדרש הקשו למה לא אמרו ישראל שירה עד סוף ארבעים שנה. ותי' דהשירה עכשיו היתה על הניסים שנעשו להם בנחלי ארנון ועל ההצלה מהאמורי, [עי' תנחומא מהדור באבער וילקוט ובמד"ר יט,כה וברש"י טז]. והבעה"ט כ' דהשירה היתה בחזרה מהמלחמה, חנו על הבאר ואמרו שירה במקום טהרה. עי"ש [ויתכן שהוא ע"ד שהנס הנגלה של הבאר מלמד על הנס הנסתר של המלחמה].

אך אינו עולה לפי מה דאי' במד"ר כל ימים שהיו במדבר כך היו משתמשין בה, לכך קלטו עלי באר חפרוה שרים, וממדבר מתנה, שניתנה להם במדבר לשמשן. ז"א דהשירה היתה על השימוש שהיה במשך היותם במדבר.

ובדעת זקנים פי' דהשירה היתה מתוך השמחה על ההצלה שהיו סבורים שימותו בצמא. ובהעמק דבר (כא,טז) כ' דמה שלא אמרו שירה עד עתה, הוא משום שאין מברכין על הנס עד שנגמר כל צרכו, לכן כל זמן שלא יצאו מהמדבר לא אמרו שירה, עד שהגיעו לעבר הירדן ונגמר צורך הבאר.

אכן בתוספתא סוכה אי' נשיאי ישראל באין וסובבין אותה במקלותיהן ואומרים עליה את השירה עלי באר ענו לה עלי באר, והמים מבעבעין וכו'. ומבואר דשירה זו היו אומרים במשך כל הארבעים שנה. וכ"ה בברייתא דמדות (יט). אמנם י"א שלא אמרו את כל השירה אלא רק "עלי באר".

ועי' בפ"י רש"י על אבות (פ"ו ו) ומובא בר"ב, "פי' הבאר" - י"א **שפתחה פיה ואמרה שירה**, שנאמר עלי באר ענו לה. וביאר התו"ט שהיו ישראל עונים כנגד הדיבור של הבאר.

הבאר בימה של טבריא

אי' במד"ר חוקת (יט,כו) ונשקפה על פני הישמון, זה באר שבאה עמהן עד שנכנסה לתוך ימה של טבריא והעומד על פני הישמון רואה בתוך הים כמלא [פי' תנור והוא הבאר הנשקף על פני הישמון. [וכ"ה בירוש' כלאים פי"ג ה"ג וכתובות פי"ב ה"ג]. וכן ביוקר (כב,ד) ושם מבואר ששערה רבן שהיא מכוננת נגד שער אמצעי של ביהמ"ד הישן שבטבריא. ועי' בס' סבור הארץ (לר"מ קליערס) פ"ט ג לגבי מקומה בזמננו.

ועי' רש"י בפס' (כא,כ) "הגיא אשר בשדה מואב" - כי שם מת משה ושם בטלה הבאר. וק' דא"כ איך נגנזה בימה של טבריא (כדבריו לק' בפס' זה), ואף במדרש מפורש "**שבאה עמהן עד שנכנסה לתוך ימה של טבריא**". ועי' בס' הזכרון שפי' דמ"ש שבטלה הבאר אינה באר מרים אלא באר שיצא עפ"י משה שעליה נאמר אסוף את העם ואתנה להם מים (כמ"ש הרמב"ן כא,יח), ולכן כשמת משה בטלה. [אך שאר מפ"י רש"י פי' דבטלה כשמת משה מפני שחזרה בזכותו, ויל"ע.

ובגמ' (שבת לה) משמע שהיא בים הגדול, דא"ר חייא הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש **הכרמל** ויצפה ויראה כמין כברה בים. אמנם הרד"ל (ביוקר) תיקן דצ"ל בגמ' הר' ישמון, וכע"ז תי' המפ"ר בירוש' הנ"ל דמ"ש בגמ' הר' הכרמל הוא הר' הישמון הסמוך לים טבריא, וכן מוכרח ממ"ש הר"ח בשבת שם בימא של טבריא. אכן יעוי' ברבינו גרשום בכורות ח: דמשמע שהבאר מצויה בים הגדול. ועי' בהעמק דבר (כ,ח) דמה שהבאר נמצאת גם היום, וזאת משום שהיא חלק מהבריאה ונהייתה לטבע.

סגולת הבאר לתורה

הרב אריה לייב שאר-ישוב

אני בגמי עירובין נד ע"א מאי דכתיב "וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומ" נחליאל במוות ומבמות הגיא" א"ל אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תורה ניתנה לו במתנה וכיון שניתנה לו במתנה נחלו אל שנאמר וממתנה נחליאל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במוות ואם מגיבו לבו הקדוש ברוך הוא משפילו שנאמר ומבמות הגיא ואם חוזר בו הקב"ה מגביהו שנאמר (ישעיה מ-ד) כל גיא ינשא.

מבואר שחז"ל דרשו את הפסוקים שנאמרו בשירת הבאר, על התורה. וצריך להבין את הקשר בין הבאר לתורה.

ונראה לפי מה שידוע שסיפר רבי חיים ויטאל שכשרצה האר"י הקדוש ללמד אותו את חכמת האמת לקח אותו לים כנרת ונתן לו לשותות ממי הבאר ואז נפתח לבו ללמוד את סתרי התורה. ומבואר מזה שלבאר יש כח רוחני להכניס את התורה ללבבות בני ישראל. ובאמת אחת מההכנות למתן תורה היתה ע"י ששתו ממי הבאר כיון שיש לה כח רוחני לטהר את הנפש שתהא ראויה ללמוד תורה וממילא כששרו בני ישראל על הבאר הבינו חז"ל ששרו גם על התורה שזכו ללמוד בזכות הבאר, שכמו שהיה בה כח גשמי לזון את גופותיהם היה בה כח רוחני להחיות את הנשמה על ידי שבזכותה היה קל ללמוד תורה.

שוב מצאתי שבזוהר חדש פרשת תולדות וכן הוא בזוהר במדבר קנא. לגבי 'באר שבע' שכתב וז"ל: **ומהאי בריא, איהו פתחא למינדע ליה לקודשא בריין הוא.** הַדָּא הוּא דְכָתִיב, (תהלים קיח) פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צְדָק אֲבֹא בָם אֹדְהָ יְהוָה. וְעַד דְּלֹא סָלִיק יִצְחָק מֵעֶלְמָא, בְּרִיךְ לִיה לְעֵקֶב, וְשִׁלְחִיה לְחָנוּ, לְאַזְדָּוְגָא. וְכַד אֶזְיִל לְחָנוּ מֵהַ קְתִיב (בראשית כט) וַיֵּרָא וְהִנֵּה בְּאֵר בְּשֵׂדֵה, בְּיַן דְּחֵזָא יַעֲקֹב יִקְרָא דְקוֹדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, מְגוּ הוּא בְּרִיא, דְאֶקְבִי בְּאֵר שְׁבַע. דְּפִדּוֹ אִמֵּר לִיה לְלָבוּ, אֶעֱבֹדְךָ שְׁבַע שָׁנִים בְּרַחֵל בְּתַר הַקְּטָנָה דְיִקְיָא.

מבואר שאותה באר שיעקב ראה היתה באר שבע. וגם מבואר שמאותה באר יש פתח לדעת את ה'.

ועיין מש"כ הרמב"ן בפר' חוקת (כח), לגבי בארה של מרים וז"ל: כי הכוונה לרבותינו בבארה של מרים שהיה מעולם באר נסי מקור מים חיים נובע בכל מקום שיהיה שם הרצון עליו **העלה אותו לישמעאל במדבר באר שבע וכו'.** ואם נאמר שבאר שבע הוא אותו באר של מרים כמו שנראה בדברי הרמב"ן, א"כ יש מקור מפורש למעשה האר"י עם רח"ו.

והנה בשו"ע או"ח סימן רצט סעיף י' כתב הרמ"א וז"ל: ויש אומרים לדלות מים בכל מוצאי שבת כי בארה של מרים סובב כל מוצאי שבת כל הבארות ומי שפוגע בו וישתה ממנו יתראפא מכל תחלואיו. (כל בו). ולא ראיתי למנהג זה. ע"כ.

ומבוארת כאן סגולה נוספת בבאר הזו שמרפאה מכל התחלואים. ויתכן שזה מפני שהבאר מרמזת על התורה שעליה נאמר ולכל בשרו מרפא. [ולהנ"ל לכאן ראוי לדלות כדי שאם תזדמן לו באר מרים, ויזכה לשתות ממנה, יהיה ראוי ללמוד ולהבין היטב את דברי התורה].

והנה בכלי יקר כאן מבואר שהטעם שהבאר באה בזכות מרים הוא משום שהיו ג' מנהיגים בדור המדבר וכל אחד היה מיוחד במדה מסויימת. ובזכות משה עמוד התורה זכו למן, כמו שאחז"ל לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן. ובזכות מרים שהיתה עמוד החסד כמו שנאמר ותחיינ את הילדים שהיו מספיקות להן מים ומזון זכו לבאר. ובזכות אהרן שהיה עמוד העבודה והקריב קרבנות שגורמים להשראת השכינה זכו להשראת השכינה ע"י עניי הכבוד. עכ"ד.

ומבואר שהבאר באה בזכות גמילות חסדים. ויש לומר דמחמת כך זכו לבאר שמביאה לתורה, כי על ידי שמתעסק בגמ"ח זוכה להשגה בתורה. [וראיתי שהגהר"פ שיינברג צ"ק"ל היה אומר שאדם שלא עוסק בחסד לוקח לו פי עשר זמן להבין את לימודו מאשר אדם שעוסק בחסד. והדברים מבהילים].

והנה בשמות רבה א"ג לגבי מרים איתא: דבר אחר, שפרה, שפרו ורבו ישראל עליה. פועה, שהיתה מפיעה את התינוק כשהיו אומרים מת. ופירש המהרז"ו שהכוונה שהיתה מאירה באור החיים בתפילתה. והיינו שכשהיה נולד התינוק מת או שעמד למות היא התפללה עליו שיחיה. וכידוע פועה היא מרים ואם כן מצאנו את כח התפילה במרים.

ולפי"ז אפ"ל באופן אחר קצת ממש"כ הכלי יקר, ונאמר שמרים היא עמוד העבודה כמבואר שהחיתה מתים בתפילתה, ובזכותה זכו לבאר. ואהרן הוא עמוד החסד שהיא אוהב שלום ורודף שלום ובזכותו זכו לעניי הכבוד שלא היו מוכרחים רק מחסד ה' עליהם בזכות בארן עמוד החסד.

נמצא שזכו לבאר שהביאה לתורה בזכות כח התפילה של מרים. וכבר ידוע שתפילה כראוי היא סגולה להבנת התורה וכמוש"כ החזו"א בקובץ אגרות אגרת ב' וז"ל: הלימוד והתפילה קשורים זה בזה. עמל הלימוד עוזר לאור התפילה והתפילה עוזרת את הלימוד, והלימוד בעצמתיים מונע תפילה. ע"כ.

בדין בארה של מרים

הרב יעקב הירשמן

בגמי שבת ל"ה א' אמר רב מעין המיטלטל טהור וזהו בארה של מרים. ופרש"י טהור מלקבל טומאה וטובלין בו דלאו ככלי דמי להיות המים הנובעין ממנו כשאובין ואין לך מעין מיטלטל אלא בארה של מרים. עכ"ל רש"י. מבואר ברש"י שני ענינים, א'. שהבאר טהור מקבלת טומאה, ואף [אע"פ שכלי מקבל טומאה], היות דלאו ככלי דמי. ב'. שאף שהמים נמצאים בתוך כלי ולכאור דינם מים שאובים, וזה החידוש שאינם פסולים מטעם מים שאובין ומשום דלאו ככלי דמי. ועל הענין הראשון ברש"י מקשה הרש"ש ק"ל דלענין שהוא טהור מלקבל טומאה מאי איריא דלאו ככלי דמי תיפוק לי דכלי אבנים אין מקבלין טומאה. [ובהקדמת דברינו מבואר קו' הרש"ש].

ובגליון מהרש"א ציין לתשו' מהר"ט ח"ב סימן י"ז שתמה על זה, וז"ל המהר"ט: ובהא ניחא לי הא דאמרינן בפרק במה מדליקין [שבת לה]. מעין המיטלטל טהור וזהו בארה של מרים. ופירש"י טהור מלקבל טומאה וטובלים בו דלאו ככלי דמי להיות המים הנובעין בו כשאובין וכשלמדנו בשבת תמתי על דברי רש"י ז"ל דמהיכא תיתי שהיה מקבל טומאה אותו סלע אע"פ שהיה כלי דהא כלי גללים כלי אבנים אינם מקבלים טומאה. ועוד לענין פיסול מקוה אע"ג דאפי' כלי אבנים פוסלים [מקוואות רפ"ד] היינו כשנעשו מתחלה לקבלה שלא עלתה על דעת שאבני השדה התלושים שיש להם בית קיבול יקבלו טומאה אם לא שחקקו לקבלה ולא שם כלי עליהם.

וחולק מהר"ט על רש"י: ונ"ל דטהור דקאמר היינו דלאו שאוב מקרי, דהכי אשכחן לשון טהרה בהכשר מקוה דתנן [שם, פ"ו מ"ח] מטהרין את המקוואות התחתון מן העליון, ותנן נמי [שם, מ"ג] שלש מקוואות בזה עשרים סאה וכו' ירדו שלשה וטבלו המקוואות טהורים. ובטובלים טהורים ואיצטריך לאשמועינן משום הא דתניא מה מעיין בידי שמים, ס"ד בסתם מעין שאינו מטלטל קמ"ל דכל שאין טלטלו בידי אדם אע"פ שמטלטל ונעקר ממקומו נקרא טהור.

ובדברות משה (על שבת הערות קצרות בפרק במה מדליקין סי' כ"ו אות צ"ט) כתב: תמוה לכאורה מנא ליה לרש"י שבארה של מרים היה בהסלע מקום קבול שיהיה שייך לחשש שאובין שמפרש שהחדוש דרב שטהור הוא לענין דאין המים הנובעין ממנו כשאובין, והא יותר משמע שלא היה בהסלע שום מקום קבול ואין הנידון מדין שאובין אלא שמשמיענו רב שהוא בדין מעין ומטהרין מימיו בזוחלין, וגם לענין שא"צ שיעור במעין לכלים לכ"ו"ע אף לתוספות נזיר דף ל"ח בד"ה בר בסופו והרא"ש בהלכות מקוואות סוף סימן א' בשם הר"י והסכים לזה, ולאדם להסוברין דנמי א"צ שיעור ארבעים סאה במעין דהן הרמב"ם פ"ט ממקוואות ה"ח ע"ש בכ"מ ולהראב"ד שהביא הרא"ש שם, וצ"ע.

ומש"כ טהור מלקבל טומאה לא מובן כלל דאף אם היה שם בית קיבול וגם היה כלי ממש נמי לא היה מק"ט דכלי אבנים אין מק"ט וצ"ע. עכ"ל הדברות משה.

וידידי הרה"ג רש"ש קרביץ שליט"א אמר שלכאורה יש ליישב קושיא המהר"ט ורש"ש ודברות משה [על מש"כ רש"י טהור מלקבל טומאה דלאו ככלי דמי דלמה הוצרך רש"י לומר דלאו ככלי דמי תפ"ל דאפי' הוי כלי, הוא טהור משום דהוי כלי אבנים] דאין כונת רש"י שהסלע עצמו של באר מרים הוא טהור משום דלאו כלי הוא אלא כונתו על המים שנובעין מהסלע שהם טהורין משום דהסלע אינו כלי דאילו היה הסלע כלי אף שהוא כלי אבנים מ"מ היו המים מקבלים טומאה כמובן, לפ"ז נמצא דהטעם שהסלע אינו כלי מהני למים עצמם לשני דברים, א. שהמים לא מקבלים טומאה. ב. שהמים אינם שאובים. עכ"ד.

הערה צפרצה

כתיב ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם. ופרש"י לכן לא תבואו בשבועה נשבע בתפילה שלא ירבו בתפילה על כך. וצע"ג שמצינו בפרשת ואתחנן שמשא אמר לבני"י שהתפלל ע"ז ומבואר בחז"ל שהתפלל כמנין ואתחנן, ומה עם השבועה שנשבע ה' שלא ירבו בתפילה.

הרב שמואל יצחק קרפף

במה שהקשה הרב מ. קלור שליט"א (בגליון קצ"ו) במ"ש השו"ע סי' קנ"ד, עפ"י הר"ן מגילה כ"ז. שאסור לגלות ס"ת זה במטפחות של ס"ת אחר. וצ"ע הדגמ' במגילה מיירי במכירה, ועצם המכירה יש בה ענין של בזיון וע"כ מסתפקת הגמ' אם די בכך שקונה ס"ת אחר ואין בזה הורדה בקדושה וא"ד דבעי מעלין בקודש דוקא, אבל לגבי מטפחות הספרים מה לי אם משתמש בהן לצורך ס"ת זה מה לי אם משתמש לצורך ס"ת אחר, הלא קדושתה היא קדושת שמישי ס"ת ואין בשימוש מטפחות של ס"ת זה לצורך ס"ת אחר שום פחיתות וחסרון, ומהכ"ל לאסור.

העירו הרב יצחק ליסיצין והרב מ. ד. אינדיג דראיית הר"ן אינה מעצם הסוגיא של מכירה, אלא מראיית הגמ' ת"ש גוללים ס"ת במטפחות חומשין, מטפחות חומשין אין מטפחות ס"ת לא.

אכן אף אי נימא הכי, [דלכא מראיית הגמ' אין ראיה שהרי שם מדובר על להעלות בקדושה מחומשין לס"ת ולא על שיהיה בזה, רק שהגמ' רצתה להוכיח מדייקא וז"ג נדחה]. מ"מ לא העלו ארוכה בזה, דמעתה תקשי בגמ' גופא, מאי ראיה מטפחות. **והרב משה הסגל** כתב דמ"ש המקשה שאין בשימוש מטפחות של ס"ת זה לצורך ס"ת אחר שום פחיתות וחסרון וכו', הנה ברשב"א מגילה כ"ו. על המשנה כתב בסוף ד"ה מטפחות לוקחים ספרים - "וכן אם אין אתה מעלה בתשמישן ומשתמש אתה בהן בכיוצא בקדושת מי שנשתמש בהן, הרי זה כאילו את המוציא מעות ס"ת זה בכיוצא בו". כלומר שמוש נחשב כמו מכירה. ולולא דמסתפינא י"ל עוד, דכל הנידון הוא בס"ת, משום שיש הבדלים ברמות ההידור והקדושה בספרי תורה, דיש שנתכבו ע"י סופר מומחה ויר"ש יותר, ובדיו וקלף מהודרים יותר, ועוד, דאפשר דיש פסול נסתר בס"ת זה או רק בדיעבד, מחמת שחיסר בכוונה וכדו', על כן אין למכור ס"ת זה לשם ס"ת אחר אפילו מישן לחדש, דדילמא לא עילויא הוא אלא פחיתות הוא. וממילא גם לגבי מטפחות ששמשו לס"ת זה לא ישתמשו לס"ת אחר מטעם זה, דיתכן ויש בזה הורדה. והוא דומיא (ב"מ פ"ד), דאשר ר"א בר"ש דאחר פטירתו, לא רצתה לשמש כאשת ר"י הנשיא, וס"ת כת"ח ולהיפך. ולכן נקט בגמ' דזוקא מטפחות ולא דוגמא אחרת. ומעיין זה ברשב"א שם (כ"ז ד"ה כיון) "ואפשר לי לומר נמי דלא איבעיא להו אלא בס"ת בלבד ומשום חומר קדושת ס"ת ואי נמי בתשמישי ס"ת כמטפחות ס"ת ודכוותיהוה להשתמש בהן בס"ת אחר וכו' והיינו דלא מייתינן הכא אלא מס"ת ותשמישיו ולא דייקינן מחנך דמתנתנינן לא מרישא ולא מסיפא" וכו' ע"ש. (ודלא כמ"ב שהובא בקושיא).

במה שתי' (בגליון קצ"ה) שמהקמת המשכן מ"ש שורר על הדוכן, כתב **הרב שמואל שוב** דאמנם לפ"ר היה נראה דלא החלה שירת הלויים ולא נקבעו ג' מחנות רק לאחר המנין שהיה בא' אייר, שאזי נמנו בני לוי לעצמם ובאו במקום הבכורות ונתייחסו ישראל לשבטיהם בעבור הדגלים (רמב"ן ריש במדבר). אמנם עיון רש"י גיטין ס. על מה דאיתא שם דעשר פרושיות נאמרו באותו היום ומהם פרשת הלויים ופרשת שילוח טמאים, ופירש"י דזהו משום דהוזקקו להם לאותו היום ששרו הלויים באותו יום וכן נקבעו ביום זה ג' מחנות מחנה שכניה ליהויה ישראל ושילוחו הטמאים, ומבואר דנקט דכל הנ"ל היה כבר מא' ניסן.

« המשך מעמ' 1:

ומעתה י"ל דגם מה שהוזקקו לקנות מתגרי אוה"ע מיני מאכל, היי רק אחר סילוק הבאר, וכמבואר. [ומה שלא הקריבו הכבשים עם לחם בזמן שהי הבאר, הוא מהטעם שכתבו התוס' במנחות שם דכתיב כי תבואו אל הארץ, וכן ממושבותיכם, ע"ש].

אמנם באמת מציונו פלוגתא בהאי מילתא. דהנה מציונו במדרש שעמדו על ענין דהנסכים, מנין היה להם יין במדבר. דעי' במדרש שם להלן עה"פ גן ועול וגו' אות ג', מאן (מהיכן) היו ישראל מנרטין [וי"ג - מתפרנסין, וע"ש במפרשי המדרש דהעיקר הוא הגי' - מנסכין], כל מ שנה שעשו במדבר, רבי יוחנן אמר מן הבאר וממנו היו רוב הנייתן, דא"ר יוחנן הבאר היתה מעלה להם מיני דשאים, מיני זרעונים מיני אילנות. תדע לך שהוא כן, שכיון שמתה מרים ופסקה הבאר מהן היו אומרים 'לא מקום זרע ותאנה וגפן. רבי לוי אמר מן האשכול (סחטו ועשו יין - מהר"ז) על שם ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד, אפשר כן? א"ר אבא בר כהנא פירות היו גסין באותה שעה. ורבנן אמרין ממה שהיו תגרי עובדי כוכבים מוכרין להם לישראל, תני ר' ישמעאל עדיין לא נאסר יינם של עובדי כוכבים לישראל, ע"כ.

הנה דפליג בזה, ולרבנן דקנו מתגרי עוב"כ משמע דכן היי כל המי שנה ולא רק כשנסתפקה הבאר. וכן נ"ר מפירש"י קידושין הנ"ל דבמדבר לא זרעו ולא קצרו ולא נטעו, והיינו כרבנן.

אכן תוס' שכתבו דהצמיח במדבר, י"ל דהיינו כמ"ד דגדל ע"י הבאר, ולהאי מ"ד י"ל דבאמת הצמיח גם לבנ"א, ולדידי' או דלא ס"ל שקנו מתגרי אוה"ע, או דס"ל דאחר סילוק הבאר הוצרכו לקנות, דומיא דתלונתם שהיתה רק אחר סילוק הבאר, כמבואר להדיא להאי מ"ד, וא"כ מ"נ לא תקשי על מ"ש תוס' דצמח במדבר, מהא דאיתא דקנו מתגרי אוה"ע, דב' שיטות נינהו. וא"נ גם למ' דצמח במדבר יש לפרש דקנו אחר סילוק הבאר, וכמשנת' בס"ד. [וע"ע מ"ש"כ בזה בס"ד בהרחבה בחבורנו 'משמני הארץ'].

אם משה רבינו היה כשר לשירת הלויים

הרב יצחק לוי

במה שכתב מורינו המרא דאתרא שליט"א [בגליון פרשת שלח], ד"ל שמשא רבינו היה שר שירת הלויים בבית המקדש, וכיון שקיבל תלמודו מהקב"ה לא היה צריך ללמוד ה' שנים.

הנה עיקר הדברים שמשא אמר שירה, כן מבואר בערכין (יא). [ובמכילתא פי' יתרו ופ' קרח] דמיייתי לעיקר שירה מן התורה כמה פסוקים, ואחד מהם: "... מהכא (שמות יט) 'משה ידבר והאלהים יענו בקול', על עסקי קול', ופרש"י: "על עסקי קול. שהיה מצוהו לשורר, לפי שמשא לוי היה". וכן משמע בסוטה (יב.). "והנה נער בכה, קרי ליה ילד וקרי ליה נער, תנא הוא ילד וקולו כנער דברי רבי יהודה, אמר לו רבי נחמיה א"כ עשיתו למשה רבינו בעל מום", וברש"י: "והוא לוי ונפסל בקול לעבודת השיר". ומזה דנקט ר"נ בפשיטות שמשא היה כשר לשירה, משמע דסבר שמשא אמר שירה, ורש"י לטעמיה, אמנם הרא"ש בערכין שם חולק על רש"י והוכיח מגמ' תמיד דמשה היה משוער ולא משורר.

אך תמהני ע"ד רש"י, איך יתכן שמשא אמר שירה, הרי משה היה כבד פה, ולהלכה ששירת שירה כפה (רמב"ם כלי המקדש פי"ג ה"ג), כבד פה פסול לשירה, דזה בכלל "נתקלקל קולו" (שם ה"ח), דהא אינו יכול להגות את פסוקי השירה כהוגן.

אמנם יש לדון מה הכוונה שמשא היה כבד פה, דברש"י (שמות ד, י) כתב שהיה מגמגם, ולפ"ז י"ל שהיה יכול לשיר, שלא כל המגמגמים בדיבור מגמגמים בשירה (ונמצא דרש"י לשיטתו ש"ד). וברשב"ם ובחזקוני שם כתבו שלא ידע היגיו שפה המצרית ע"ש, ולפ"ז בודאי ניחא. אך בא"ע שם כתב שלא היה יכול להוציא אותיות השפה [בזמ"ב] וכל אותיות הלשון [דטלנית] רק קצתם היה מוציא בכובד. וברבינו בחיי שם כתב דמשא לא היה צח הדיבור באותיות השיניים [זסשר"צ] ואותיות הלשון. ור"א בן הרמב"ם כתב שלא היה לו חיתוך הדיבור לחלק אותיות הגרון [אהח"ט] והשניים והשפתיים וכיוצא בהם [?], ובס' תורת יעקב להגר"ח סופר שליט"א האריך בזה, ולפ"ז נראה שהיה פסול לשירה.

אך י"ל שמשא נתרפא מלשונו. אמנם מצאנו בזה חילוקי דעות, דברמב"ן שם כתב שלא נתרפא, וכתב ג' טעמים, או מפני שלא התפלל ע"ז, או לזכר הנס שנעשה בו עם פרעה, או מפני שנאמר בו ויחר אף ה'. וכן ברבינו בחיי (ד, יד) כתב שמעולם לא נתרפא, וכן מביא ר"א בן הרמב"ם (שמות ז, א) בשם הא"ע, אבל לעו"ז מביא בשם הרס"ג ורבי מיימון אבי הרמב"ם שנתרפא ביצ"מ או במ"ת. ואם נאמר שנתרפא שפיר היה משה כשר לשירה לכונ"ג.

יש לתמוה על הראשונים דס"ל שלא נתרפא, דמצאנו בפירוש בחז"ל שנתרפא במ"ת, עיין זוהר (ח"ב כה:), תנחומא דברים (סימן ב), דברים רבה מכ"י (פ"א ס"ז), וצ"ע. עוד יש להבין בגמ' דסוטה הנ"ל, שר"נ הקשה על רבי יהודה דא"כ עשיתו למשה בע"מ, וצ"ע מה יענה ר"י על קושיא זו.

והנראה בזה, דהנה מדברי ר"נ גופא מוכח שמשא לא נתרפא במ"ת, דאם נתרפא מה קושייתו שמשא פסול לשירה מצד קול עבה, הרי נתרפא במ"ת, וע"כ דלר"נ לא נתרפא כלל, וא"כ ממילא היה גם כבד פה והיה פסול לשירה, (אם לא שהיה רק מגמגם). אבל בדעת ר"י י"ל דס"ל כדעת הזוהר הנ"ל שמשא נתרפא במ"ת, ולכן לא קשה לו קושיית ר"נ, ולדבריו י"ל דנתרפא גם מכבד פה והיה כשר לשירה [אך לרמב"ן הנ"ל יש לחלק]. ונמצא שפיר דיש מקור לשני שיטות הראשונים בבבלי.

עוד נראה לתרץ עיקר הקושיא שמשא כבד פה היה, דהנה קשיא [אם נימא שלא נתרפא משה במ"ת], איך מסר משה התורה כזורתה לישראל, דאם לא הצליח להגות כמה אותיות איך הבינו ישראל כלל את התורה, וע"כ צ"ל דכיון שהשכינה היתה מדברת מתוך גרונו, היה בזה נס שדיבר כתיקונו. ויש לרמוז זאת בקרא הנ"ל הנאמר אצל מ"ת, 'משה ידבר והאלקים יענו בקול', דר"ל, דמשה דיבר את התורה ע"י קול הקב"ה, דבלי זה לא היה שייך מ"ת כיון שהיה כבד פה.

ומעתה י"ל דגם בשירה היה נס למשה רבינו והצליח להוציא את הפסוקים מפיו כתיקונו. וניחא היטב מה דדרשין בערכין שמשא אמר שירה דוקא מפסוק זה דמשה ידבר והאלקים יענו בקול, דגם לענין שירה היה נצרך משה לסיועו של הקב"ה להוציא המילים מפיו כתיקונו. ומובן היטב מדוע נרמז ענין שירת משה דוקא במ"ת, כי בשניהם היה נצרך סיועו של הקב"ה.

עוד יש לדון בעיקר הקושיא אם למד"א עיקר שירה כפה יש חובה מה"ת לשיר דוקא איזה פסוקים, או דילמא עיקר החובה אינה אלא לומר בפיו באותו אופן שמזמרים בכלי נגינה [למד"א עיקר שירה בכליל], ואמירת הפסוקים אינה אלא מדברנן, וא"כ י"ל שאין צריך דוקא לזמרים ואין מעכב בהם כבד פה, ואכמ"ל בזה.

ועיין עוד במקדש דוד (קדשים סימן י סק"ה) שדן איך היה משה כשר לשירה, הרי היה בן שמונים, (ועוד שכהן היה), ע"ש. ומצאתי בנצי"ב על הספרי (בהעלותך עמ' רב), שתירץ שלא שר רק בסיני, ולדבריו מתורצת קושיית הרא"ש על רש"י דמשה היה משוער ומשוער ששר במיתה, דבסיני עדיין לא היה משוער. ולפי דברי הנצי"ב הדרא קושיא דה' שנים לדוכתא.

אבן מקיר תזעק

אף אחד לא היה מאמין ואף אחד לא היה חולם שהוא בכלל ישאר בעולמה של תורה, אבל ה"לא-יאמן" עומד מול העינים, שאכן אברכים יקרים שהתחבבו עליו וקבעו אתו קביעות שונות, והמאור שבה"עלה והתעצם עד כדי דרגתו הרחנית כיום.

עמלק ידע כמה שווה להשקיע על נפש אחת!! אפילו שהיא רק שפחה!! וזה נקרא שהוא חל נצחון!! והראה שכתוצאה ממלחמה זו חזרו ישראל לאחוריהם שבע מסעות, כמו שכתב רש"י (פס' ד'): "כיון שמת אהרן ובאה עליהם מלחמה זו חזרו לאחוריהם ... שבע מסעות" ורש"י בפנחס (כ"ו, י"ג): "מצאתי בגמרא ירושלמית ... באו הכנענים להלחם בישראל ונתנו לב לחזור למצרים וחזרו לאחוריהם שמונה מסעות ... **ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם שבע משפחות, ומבני לוי נפלו ארבע משפחות** וכו'. מלחמת עולם כתוצאה מנשמה אחת שעמלק הצליח לקחת בשבי. אנו, ודאי נדע להעריך נכונה כל נשמה ונשמה!!!

מלחמת עולם עבור הצלת נשמה אחת

מוגש ע"י:

ארגון "משוכב נתיבות"
מרכז להצלה רוחנית

ומשעבדים לבם לאביהם שבשמים או "וגבר ישראל". ואז הגה עמלק רעיון שטני כיצד לנטרל את כח התפילה של עם ישראל, לימד את כל צבאו לדבר בשפת כנען, לשיית רש"י, ו"א שהלביש את כל צבאו בגדי כנענים. וכל ההשקעה העצומה הזאת כדי שעם ישראל לא ידעו איך להתפלל.

אחרי ככלות הכול, בא, נלחם, ומה הצליח? שפחה אחת!!! ומה היתה התגובה של עם ישראל? "יידר ישראל נדר לה' יואמר" וכו', כולם הפכו לאיש אחד בלב אחד [שהרי נאמר "יידר ישראל", כלשון "יוחן ישראלי"]. כולם קיבלו על עצמם קבלות ועשו תשובה ותפילה מעומק הלב. **הכל כדי להציל שפחה אחת!!!**

הדברים מדברים בעד עצמם! כתב השורות מכיר בן של אחד מהאישים המפורסמים ביותר, שבבחרתו עשה הכל - חוץ מללמוד - ואותו בחרו הסתובב גם בבתייהם של גדולים וטובים שליט"א, עד שאחד מהם התבטא עליו שמבחר זה ודאי א"א לצפות שיצא ממנו

משהו, אותו ודאי אפשר לשלב במקום מסוים שאינו על טהרת הקודש, אבל אביו של אותו בחר לא אמר בחרו נואש והשקיע והשקיע, בעיקר באברכים שילמדו אתו, שיתבטבו אתו, העיקר שישאף איור ואיירה של "חצרות אלקינו". הבחור דגן אברך של משי היום, ומסור בכל יום שיעורים בגפ"ת!

כתב השורות נפגש לאחרונה עם אברך שעדיין לא בן 27 ועומד לקראת סיום הש"ס בפעם השביעית, סיפר לי על עצמו שעד גיל 18

כל מה שעשה אברהם אבינו ע"ה בעצמו, עשה הקב"ה לבניו בעצמו, וכל מה שעשה אברהם ע"י שליח, עשה הקב"ה לבניו ע"י שליח. "יוקח נא מטע מים", עשה הקב"ה ע"י שליח, שנאמר "והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתי העם" [גמרא ב"מ פג]. ואילו בפרשת וירא עה"פ "יוקח נא מטע מים" כתב רש"י: "הקב"ה שילם לבניו ע"י שליח שנאמר "וירם משה את ידו ויך את הסלע".

והנה פלא והפלא, שעל הפת שאמר "ואקחה פת לחם", בסוף לא הביא כלל לחם, ואעפ"כ זהו שכר גדול, ארבעים שנה הקב"ה הוריד להם מן, אילו במים שהיה לו קצת חשש שמה עובדי ע"ז הם ולכן לקח ע"י אחר, אעפ"כ הקב"ה שילם רק ע"י שליח. נצימו למדים, שאילו היה אברהם אבינו מתאמץ טיפה יותר ומביא גם את המים בעצמו, כל פרשת מי מריבה היתה נחסכת, וכלל ישראל היה מרווח לאין שיעור. נכון, מדובר ביום שלישי למילה וכל צעד זה יסורים וכאבים נוראיים, אעפ"כ לדורי דורות ולנצח נצחים **השפעת המאמץ הנוסף מורגשת ביותר.**

דווקא מעמלק בפרשתנו, רואים אנו ולומדים עד כמה הוא העריך והחשיב את גודל ערך מעלת התפילה, ועד כמה הוא השקיע **כספים רבים מאוד** כדי לבלבל את עם ישראל שלא ידע איך להתפלל. אחרי תבוסתו של עמלק בפעם הראשונה [בפרשת בשלח], הוא חקר ודרש כיצד זה נחל תבוסה, הרי הגיע עם כישופים רבים, ועם מיליון ושמונה מאות אלף חיילים שיום הולדתם חל בתאריך יום המלחמה, והגיע למסקנה שרק בגלל "כאשר ירים משה ידו" ישראל מתפללים

קושיא

בב"ק עב: מבואר ב' אביי דעד זומם נפסל לעדות משום דהוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד, ויש לתמוה דהרי הרמב"ם פ"י עדות כתב דרשע לעדות הוא רק בעבירה המחויב עליה מלקות, [דילפינן בגז"ש 'רשע' הנכתב בפסול עדות מירשע' הנכתב במלקות], ועדים זוממין דעברו על הלאו דלא תענה שאין בו מעשה למה זה נחשב לעבירה המחויב עליה מלקות.

הרב אריה שפירא

נושאי הגליונות הבאים

בלק - בין המצרים

פנחס - מוסף ראש חודש

מסעי - אמירת חזק ונתחזק

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא וטל' בדוא"ל: gal200@neto.bezeqint.net

או בתיבות "עומקא דפרשה":

בכניסה לאוצה"ס "בית יוסף" רח' שד"ח.

בג. הדרומית - ביהכ"נ משוכב נתיבות, נתיב"מ 90.

אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.

ד"ת בדפים **בכת"י ברור** מתקבלים עד יום א' בלבד. בדיסק ובמייל יש להעביר עד יום ג' בלילה.

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות, בכל ערש"ק יש לשלוח בקשה לכתובת: gal200@neto.bezeqint.net

הנצחות ופרסום בגליון: 052-7678393

הודעה

כל מי שמסר כתב יד ודבריו התפרסמו, מתבקש להשתתף בהוצאות ההקלדה.

ברגע האחרון!! לפני שיהיה מאוחר

ארגון משוכב נתיבות
מרכז להצלה רוחנית

052-7170396 057-3102045/8/9 052-7170412

לקביעת חברותא

9141217
24 שעות ביממה

דרושים לחברותות:

נושא	מקום	שעה	טלפון
דף היומי בעיון	ברכפלד		052-7614765
גמ' בעיון קל ומ"ב	מקום שקט	או אחה"צ	054-8480826
חזרה על דף היומי - 7 דפים ליום			052-7661971
טור ב"י בעיון			052-7620656
גמרא	מרכז ק"ס/ברכפלד		052-7111349
עמוד ליום מנחות/ע"ז/פסחים/עוד	בית כנסת נאות שמחה, מס"י 48		052-7175040
מסכת ברכות עמוד ליום	קרלין		052-7670381
פתוח	ברכפלד	10-12:30	057-3114475
פתוח	בית תפילה/גבעה דרומית		052-7628697
עריכת ספר מוסר בשותפות	עדיף קרלין		052-7670381
מחפש שיעור דף היומי ועוד לאדם מבוגר	איזור בית תפלה	אחרי 10 בבוקר	054-8466796
מחפש שיעור, עדיף מוסר	אבני נזר		054-8432167
עדיף דף היומי	פתוח		057-3170118
חזרות מהירות	מרומי שדה		052-7624126
פתוח	קרית ספר		052-7120918
פתוח	קמ"ח		052-7168565
פתוח	מרכז קרית ספר		052-7644586
מסכת סוכה גמרא רש"י	אהל מנחם		052-7617912
פתוח			058-4100333
מלאכת לש	בית כנסת שיר ושבחה	9:15-10:15	9760224
משניות בעיון - שינון	אהל מנחם/זכור לאברהם	שעה	052-7617912
מפעל הש"ס 20 דף	ברכפלד		052-7683616
י"ד מסימן ק"צ	ברכפלד	7:30-9:30	9790958
עדיף הלכה	בטלפון	חצי שעה	050-4190258
פתוח		שעה מ	050-4114596
פתוח		8:30-9:30	054-4936563
אברכים לקרוב רחוקים ברמלה		9-10	052-7679759
מעוניין למסור שיעור דף היומי	אחה"צ או ערב, עדיף ערב		057-3101491
מסכת לפי סדר			9743359
זבחים			050-4116775
שיחה מוסרית - עבודת המידות	רשב"י 36 בעזרת נשים	יום ששי 11-12	

לתשומת לב:

כל בקשה לחברותא מתפרסמת לתקופה מוגבלת, לאחר מכן, במידת הצורך יש לעדכן מחדש.

הקופה שגדולי הדור סומכים וממליצים עליה

תורמים לעניי העיר ורואים ישועות

